

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, декана юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Серьогіна Віталія Олександровича на дисертаційну роботу Касинця Семена Івановича на тему: «Економічна система держави в конституційно-правовому вимірі», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» від 13.10.2025 р.

Актуальність дисертаційного дослідження. Проблематика конституційного регулювання економічних відносин нині набуває особливої ваги, адже від того, як держава визначає межі економічної свободи, баланс між ринковими механізмами й соціальною відповідальністю, залежить не лише її економічна стабільність, а й демократичний поступ. Україна перебуває у стані глибоких трансформацій, коли відновлення економіки та модернізація правових засад державного устрою стають взаємопов'язаними завданнями. У цих умовах пошук ефективної моделі економічного конституціоналізму є питанням не теоретичної цікавості, а практичної необхідності, що визначає перспективи розвитку країни.

Концепція економічної конституції, покладена в основу дослідження, розглядається як ключ до формування цілісної системи конституційних орієнтирів у сфері господарської політики, фінансового контролю та реалізації економічних прав людини. Її значення полягає у поєднанні правових гарантій із реальними механізмами забезпечення економічної безпеки, що особливо важливо в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення. Поступове впровадження такої моделі здатне запобігти надмірній централізації економічних рішень, забезпечити прозорість розподілу ресурсів та підвищити довіру до державних інститутів.

Дослідження покликане переосмислити роль конституції не лише як політико-правового, а й економічного підґрунтя держави. В умовах європейської інтеграції України воно зосереджується на узгодженні конституційних норм із принципами економічної демократії, рівності всіх учасників господарської діяльності та соціальної справедливості, створюючи передумови для формування

конкурентоспроможної економіки, побудованої на верховенстві права, відкритості та відповідальності влади перед суспільством.

З огляду на сучасні виклики українського суспільства, запропонований автором науковий підхід сприяє виробленню нової доктрини економічного ладу, що поєднує цінності свободи, відповідальності та справедливості та має значний потенціал для розвитку національної правової системи, удосконалення механізмів конституційного контролю та формування ефективної моделі державного управління в економічній сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Методологічна основа дослідження заслуговує на високу оцінку, оскільки вирізняється логічною узгодженістю, комплексністю та глибоким міждисциплінарним підходом. Автору вдалося гармонійно поєднати філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що забезпечило цілісність пізнання досліджуваного феномена. Вдале використання діалектичного методу дозволило розкрити економічну систему держави як динамічну категорію, що перебуває у взаємозв'язку з політичною, правовою та соціальною підсистемами. Застосування системно-структурного підходу надало можливість побудувати логічну модель економічного ладу держави та визначити його місце в архітектоніці конституційного права.

Високого схвалення заслуговує й залучення історико-правового методу, який дав змогу простежити еволюцію конституційного регулювання економічних відносин у національному та зарубіжному контекстах. Формально-юридичний аналіз використано з належною точністю, що забезпечило наукову достовірність висновків та коректність тлумачення норм Основного Закону. Позитивним є також глибоке опрацювання порівняльно-правового матеріалу, що дозволило виявити релевантні моделі економічного конституціоналізму та адаптувати кращі міжнародні практики до українських реалій.

Особливої уваги заслуговує використання методів моделювання та прогнозування, що надали роботі прикладного характеру й продемонстрували наукову зрілість автора у формуванні власної концепції економічної конституції.

Застосування соціологічного та статистичного аналізу посилило емпіричну базу дослідження, дозволивши оцінити ефективність конституційно-правових механізмів захисту економічних прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації полягає у всебічному конституційно-правовому аналізі економічної системи держави як складової частини конституційного ладу, що дало змогу сформулювати низку принципово нових положень та висновків. У роботі запропоновано концептуально новий підхід до розуміння економічної системи держави через її ієрархічний взаємозв'язок із категоріями «економічний порядок» та «економічна система», де кожна наступна категорія конкретизує попередню, розкриваючи її зміст на більш прикладному рівні. Таке бачення дозволяє розглядати економічну систему не лише як сукупність господарських процесів, а як конституційно впорядковану структуру, що забезпечує баланс між економічною свободою, соціальною відповідальністю та публічними інтересами.

У дослідженні обґрунтовано концепцію «трипаризму ефективності» соціального підприємництва як інноваційної моделі реалізації економічних прав людини, що поєднує економічний, екологічний і соціальний виміри ефективності, розкриваючи потенціал соціального підприємництва як правового механізму, здатного забезпечити гармонізацію економічних та соціальних інтересів у період воєнних викликів і післявоєнного відновлення.

Крім того, у роботі сформульовано авторське визначення економічних прав і свобод людини та громадянина як самостійної, конституційно закріпленої категорії прав у загальній системі прав і свобод, що визначає можливості особи вільно та активно брати участь в економічному житті суспільства через володіння, користування і розпорядження матеріальними благами та факторами виробництва.

Дисертантом удосконалено теоретичні підходи до співвідношення понять «конституційний лад» та «державний лад» через доведення їх нетотожності й виокремлення ключових відмінностей першого як самостійної категорії публічного права. Автор показує, що конституційний лад характеризується

наявністю Основного Закону як правового фундаменту державності, визнанням непорушності прав і свобод людини, принципом народного суверенітету, поділом влади та ефективними механізмами демократичного управління.

Крім того, розвинуто концептуальне розуміння взаємозалежності конституційно-правової та економічної реформ. Обгрунтовано, що конституціоналізація економічної сфери є передумовою стабільності економічної системи та чинником підвищення ефективності державного регулювання.

Водночас цінним є уточнення щодо співвідношення понять «економічна конституція» та «конституційна економіка». Дисертант переконливо доводить, що «економічна конституція» виступає нормативним механізмом закріплення основних економічних принципів у тексті Конституції, тоді як «конституційна економіка» охоплює ширший простір взаємодії між правовими нормами та економічною реальністю.

Положення дослідження набули подальшого розвитку у кількох важливих напрямках. Передусім уточнено взаємозв'язок демократії та ринкової економіки як фундаментальних елементів сучасної державності. Дисертант переконливо доводить, що ринок у своїй природі містить вищий рівень демократичності, ніж деякі формальні інститути демократії, оскільки його функціонування ґрунтується на чітких правових правилах, захисті права власності та індивідуальній ініціативі.

Також поглиблено наукові підходи до трансформації конституційних норм у сфері економічних відносин. У роботі визначено пріоритетні завдання такої трансформації в умовах збройної агресії та повоєнного відновлення України, зокрема адаптацію економічних інститутів до нових викликів безпеки, зміцнення інвестиційних гарантій та підвищення ролі конституційних механізмів у забезпеченні сталого розвитку.

Окремої уваги заслуговує розроблене теоретичне обґрунтування принципу непорушності права власності як системоутворюючого для всього цивільного законодавства України. Дисертант деталізує умови правомірного втручання держави у сферу приватної власності через застосування «трискладового тесту», який включає законність, легітимну мету та дотримання принципу

пропорційності.

Змістовним є й проведений аналіз механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність. Автор показує, що поєднання свободи підприємництва з обґрунтованими обмеженнями в інтересах суспільства створює підґрунтя для формування соціально відповідального бізнесу та підвищення економічної стійкості держави.

Значення одержаних результатів та рекомендації щодо їх можливого використання. Отримані в дисертаційному дослідженні результати мають важливе теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку вітчизняної науки конституційного права. Їх зміст та висновки доповнюють сучасні уявлення про економічну функцію конституції в демократичній державі, розкриваючи закономірності формування та реалізації економічних засад конституційного ладу. Робота сприяє розвитку доктрини економічного конституціоналізму, поглиблює розуміння ролі Основного Закону у забезпеченні балансу між державним регулюванням і свободою ринку, а також у зміцненні правових гарантій захисту прав і свобод людини.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у різних напрямках державотворчої діяльності. У законодавчій сфері положення дисертації становлять теоретико-методологічну основу для вдосконалення чинного законодавства України, підготовки проектів нормативно-правових актів та запровадження позитивного досвіду іноземних держав у національну правову систему. У науково-дослідній роботі вони відкривають нові перспективи для осмислення економічних основ сучасного конституціоналізму та його функціонального спрямування.

Крім того, напрацьований теоретичний матеріал може слугувати базою для підготовки навчальних програм, підручників і посібників із дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Порівняльне правознавство», що сприятиме формуванню у студентів сучасного розуміння економічних аспектів конституційного розвитку держави.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій у

публікаціях здобувача. Результати дисертаційного дослідження отримали належну апробацію, що підтверджується їх відображенням у восьми наукових публікаціях. Серед них три статті, опубліковані у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві статті – у міжнародних періодичних виданнях, а також три виступи, представлені у формі тез доповідей на міжнародних правових школах та науково-практичній конференції, що свідчить про високу наукову та практичну значущість обраної проблематики, відповідність проведеного дослідження сучасним тенденціям розвитку конституційно-правової науки та сталий інтерес фахової спільноти до питань конституційно-правового регулювання економічної системи держави й упровадження концепції економічної конституції.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науковою працею, що повністю відповідає вимогам, встановленим до кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Робота відзначається чіткою структурою, внутрішньою логікою та концептуальною єдністю, що поєднує ґрунтовність теоретичного аналізу з практичною спрямованістю висновків. У вступі належно обґрунтовано значущість дослідження проблематики конституційно-правового виміру економічної системи держави, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, розкрито методологічну основу, окреслено елементи наукової новизни та практичне значення здобутих результатів.

Основний зміст побудовано у трьох логічно взаємопов'язаних розділах, кожен із яких послідовно розкриває окремий аспект теми – від теоретичних засад функціонування економічної системи у структурі конституційного ладу до аналізу механізмів її правового забезпечення та перспектив упровадження концепції економічної конституції в Україні. Матеріал подано послідовно, аргументовано і з дотриманням вимог академічного стилю. Використання сучасної юридичної термінології, опора на порівняльно-правові та міждисциплінарні підходи, а також узгодженість теоретичних положень із практичними висновками свідчать про високий рівень наукової зрілості автора та

відповідність роботи сучасним стандартам юридичної науки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас окремі положення, викладені у дисертації, залишають простір для подальших наукових пошуків і потребують більш розгорнутого теоретичного осмислення:

1. Попри глибоке теоретичне опрацювання проблеми співвідношення конституційного та економічного вимірів державної політики, потребує подальшого уточнення позиція здобувача щодо меж прямої дії конституційних норм у сфері економічних відносин.

2. У дисертації переконливо розкрито концепцію «трипаризму ефективності» соціального підприємництва, яка передбачає одночасне досягнення економічних, екологічних та соціальних результатів. Разом із тим доцільним видається подальше обговорення питання конституційного закріплення соціального підприємництва як форми реалізації права на підприємницьку діяльність, з урахуванням потреби збереження балансу між соціальною функцією держави та свободою економічної ініціативи.

3. Погоджуюся з дисертантом у підході, що баланс між свободою підприємництва та необхідними обмеженнями в інтересах суспільства є ключовим аспектом реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність. Водночас дискусійним залишається питання щодо критеріїв визначення «суспільного інтересу», який може виправдовувати втручання держави в економічну свободу, позаяк надмірне його розширення здатне нівелювати саму сутність цього права.

Разом із тим, висловлені зауваження та пропозиції мають переважно дискусійний характер та спрямовані на подальше поглиблення наукового аналізу проблем конституційно-правового регулювання економічної системи держави, зокрема питань упровадження концепції економічної конституції та вдосконалення гарантій реалізації економічних прав людини. Водночас вони не зменшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження й не применшують його наукової новизни та практичної цінності для розвитку вітчизняної конституційно-правової науки.

Загальний висновок. Вищевикладене дає підстави вважати, що дисертація Касинця Семена Івановича на тему: «Економічна система держави в конституційно-правовому вимірі», яка відзначається високим рівнем актуальності та суттєвою практичною значущістю, та рівень наукової кваліфікації здобувача відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради заклад у вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертант – Касинець Семен Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

Віталій СЕРЬОГІН Digitally signed by Віталій СЕРЬОГІН
Date: 2025.10.13 11:37:14 +03'00'

Віталій СЕРЬОГІН

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

